

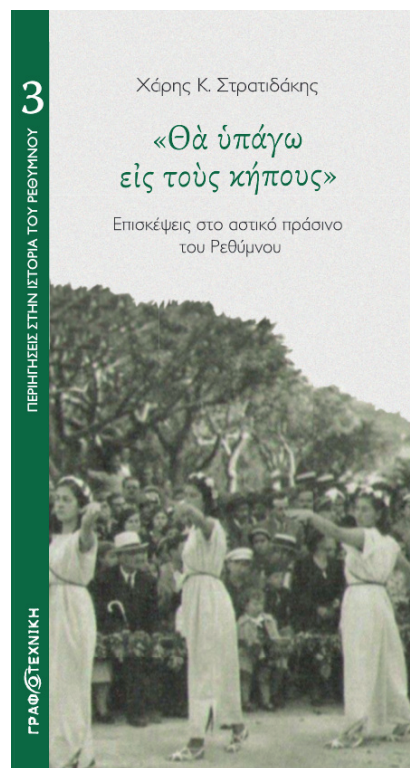

■ Του ΧΑΡΗ ΣΤΡΑΤΙΑΔΑΚΗ*

Αναδιφώντας το χθες (105) Θα υπάγω εις τους κήπους και τας αυλάς του Ρεθύμνου

Επανερχόμαστε στις «Αναδιφήσεις» μας, μετά από μια περίοδο αποχής, που ξεπέρασε τον ένα μήνα. Όπως το είχαμε γράψει και παλιότερα, η στήλη θα βλέπει το φως της δημοσιότητας όταν ο συντάκτης της θα έχει να πει κάτι πρωτότυπο στους αναγνώστες, τους οποίους οπωσδήποτε ευχαριστεί θερμά για την ανατροφοδότηση που του παρέχουν, με το ενδιαφέρον και τις πληροφορίες τους. Κι αυτή τη φορά υπάρχει, νομίζω, κάτι ενδιαφέρον να ειπωθεί: η κυκλοφορία του βιβλίου **Θα υπάγω εις τους κήπους. Επισκέψεις στο αστικό πράσινο του Ρεθύμνου**. Είναι το τρίτο της σειράς «Ιστορικές περιηγήσεις στο Ρέθυμνο που κυκλοφορούν» (ο «Εκδόσεις ΓΡΑΦΟΤΕΧΝΙΚΗ», σε επιμέλεια **Αγγελικής Βλαχοπούλου**).

Πρόκειται για ένα βιβλίο κοινωνικής ιστορίας, που αναφέρεται στην ιστορία του πράσινου στον τόπο μας, από τότε που άρχισε να συγκροτείται σε πόλη, δηλαδή από τον 14^ο αιώνα και εντεύθεν.

Η εκδήλωση παρουσίασης του βιβλίου θα πραγματοποιηθεί, στα πλαίσια των Ημερών Ρεθύμνου 2019, την επόμενη **Τετάρτη 19 Ιουνίου στις 8.30 μ.μ.** στον δροσόλουστο Δημοτικό Κήπο. Θα τα παρουσιάσει η Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Βιολογίας-Οικολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης Μαριάννα Καλαϊτζιδάκη, μαζί με τον Αρχιτέκτονα Μηχανικό και Αντιδήμαρχο Ρεθύμνου **Μίνα Αλεφαντινό**. Στις προσπάθειες αύξησης του πράσινου θα αναφερθεί ο συμπολίτης εθελοντής **Μιχάλης Κουμνάς**. Θα ακολουθήσει η δική μου προβολή με «Τα παραλείπόμενα του βιβλίου». Την εκδήλωση, η οποία εντάσσεται στα πλαίσια των Ημερών Ρεθύμνου 2019, θα συντονίσει η αντιπρόεδρος του Συλλόγου Κατοίκων Παλιάς Πόλης **Πετρούλα Βαρθαλίτου**. Αποσπάσματα λογοτεχνικών κειμένων θα διαβάσουν η **Κατερίνα Ξεκάλου**, ο **Γιώργος Ξενικάκης** και η **Κατερίνα Τσακάλη**.

Ξεκινώντας, ας θυμηθούμε -οι παλιότεροι τουλάχιστον- τους εμψιθουτούς στίχους του τραγουδιού που όλοι ψιθυρίσαμε κάποτε, στους κήπους των σπιτιών και του σχολείου μας, παίζοντας την «Κυρά-Μαρία» και κοκκινίζοντας όταν έφτανε η στιγμή να αναφέρουμε το όνομα της «καλής» ή του «καλού» μας:

Δεν περνάς κυρά Μαρία, δεν περνάς δεν περνάς.
Θα υπάγω εις τους κήπους, δεν περνώ, δεν περνώ.
Τι θα κάνει εις τους κήπους, δεν περνάς, δεν περνάς.
Για να κόψω δυο βιολέτες, δεν περνώ, δεν περνώ.
Τι θα κάνει τις βιολέτες, δεν περνάς, δεν περνάς.
Θα τις δώσω στην καλή μου, δεν περνώ, δεν περνώ.
Και ποια είναι η καλή σου, δεν περνάς, δεν περνάς.
Η καλή μου είν' η Μαίρη, δεν περνώ, δεν περνώ,
η καλή μου είν' η Μαίρη, δεν περνώ, περνώ!

Ας υπάγουμε λοιπόν σήμερα μια βόλτα στους αυλόκηπους του Ρεθύμνου. Θα ξεκινήσουμε από εκείνους της βενετοκρατίας και θα συνεχίσουμε στους αυλόκηπους της περιόδου της όψιμης οθωμανικής κατοχής, και, αν προλάβουμε, θα πάμε για λίγο και σ' εκείνους των νεότερων χρόνων. Δεν είναι βέβαια πολλοί οι επισκέψιμοι, πόσο μάλλον εκείνοι που ανάγονται στη Βενετοκρατία. Τέτοιοι είναι ο **αυλόκηπος του Ιστορικού και Λαογραφικού Μουσείου**. Βέβαια, η αυλή ήταν αρχικά μεγαλύτερη, αφού το γνωστό ως «Μέγαρο Clodio» οικιστικό σύνολο περιλάμβανε και το διπλανό κτίριο, με το εντυπωσιακό θύρωμα, μαζί με τη δική του αυλή. Την εποχή των Οθωμανών, το κτίριο μετατράπηκε σε κονάκι του Σελίμ μπέη. Τον 19ο αιώνα στέγαζε το πρώτο διοικητήριο της πόλης, ενώ, στη συνέχεια, φιλοξένησε και άλλες χρήσεις, μέχρι να μετατραπεί σε Μουσείο, το 1996.

Στη μικροσκοπική **αυλή του ναού του Αγίου Λαζάρου** βρίσκονται κρυμμένα δυο μικρά «θαύματα». Το πρώτο είναι μια κρήνη του 17ου αιώνα, με πληθωρικό, επιπεδομόρφο διάκοσμο. Τα λουλούδια και τα πουλάκια της θυμίζουν κρητικό μεσαιωνικό εργοχείρο. Το δεύτερο θαύμα είναι οι μυρωδιές και τα χρώματα των λουλουδιών μιας σύγχρονης λαϊκής αυλής, που αποτυπώνουν την αγάπη της νοικοκυράς που τα βαγιοκλαδίζει. Αλλά και σ' ολόκληρο τον δρόμο αυτό, την οδό Πατελάρου, που είναι πλούσιος σε φυτεμένα σε γλάστρες φυτά, μπορούμε να απολαύσουμε το πράσινο που συντηρούν οι παρόδιοι κάτοικοι, κάθε άλλο παρά εύποροι στην πλειοψηφία τους.

Με τον στίχο του Κρητικού ποιητή Στέφανου Σαχλίκη (1331-1391) «Εις ποίαν κούρτην κάθεται κι εις ποίαν λόντζαν είσαι» κατά νου, επισκεπτόμαστε αυλές όπως αυτή του Κέντρου Νέων αλλά κι εκείνη του Κέντρου Κρητικής Λαϊκής Τέχνης, που μας μεταφέρουν στην εποχή της Κρητικής Αναγέννησης, όταν το πράσινο αποτελούσε συστατικό στοιχείο της απόλαυσης. Και στις δύο αυτές κούρτες (> ιταλ. corte = αυλή), λιγότερο οπωσδήποτε εντυπωσιακές σήμερα, θα συναντήσουμε τις ιδιαίτερα αγαπημένες, ήδη από τους Βενετσιάνους αλλά και από τους Οθωμανούς, νεραντζιές (citrus aurantium). Στα τέλη κάθε χειμώνα, το άρωμα που σκορπίζουν στην ατμόσφαιρα προαναγγέλλει την επερχόμενη άνοιξη, αν και τα άνθη τους σπάνια στολίζουν πια τα κεφάλια των νεόνυμφων και τις εφεστίες εικόνες των εκκλησιών.

Το βενετσιάνικο μέγαρο στον **αριθμό 154 της οδού Αρκαδίου**, που τον 17ο αιώνα αντίκριζε απευθείας τη θάλασσα, συνέχισε τον βίο του κατά την οθωμανική εποχή, μετασκευασμένο, μάλιστα, ριζικά το έτος 1844. Έκτοτε, λειτουργήσε ως τυπικό οθωμανικό κτίσμα της εποχής, στεγάζοντας διαδοχικά το κονάκι του Ιζέτ πασά, το Αγγλικό Τηλεγραφείο και την οικογένεια Δρανδάκη, η οποία και συνεχίζει να το κατοικεί μέχρι σήμερα. Η επίσκεψή του αποκαλύπτει ότι εξίσου εντυπωσιακό με την πρόσοψή του είναι και το «κρυφό» αίθριο-αυλή στο κέντρο του, που μας μεταφέρει σε άλλη εποχή, με το τυπικό βαλκανικό, περιμετρικό του χαγιάτι, την εκτεταμένη χρήση ξύλου, αλλά και την ιδιωτική κρήνη, που εξυπηρετούσε τις ανάγκες του κονακίου. Βεβαίως η αυλή ήταν αρχικά μεγαλύτερη, αφού το αρχοντικό εκτεινόταν μέχρι την οδό Τσουδερών.

Είχαν να το λένε και να το γράφουν στις εντυπώσεις τους οι περιηγητές που πέρασαν από το Ρέθυμνο, ότι τέτοια ομορφιά δεν έβλεπαν συχνά στα ταξίδια τους στην Ανατολή. Και δεν αναφέρονταν στην αρχιτεκτονική του τεμένους και του **τεκέ Βελή πασά** συνολικά. Πάνω απ' όλα αυτά, ήταν η ευρύχωρη δέντροφυτη αυλή του που τους εντυπωσίαζε - τόσο, ώστε ο Τούρκος περιηγητής Ενλίγια Çelebi, 27 μόλις χρόνια μετά την κατάληψη του Ρεθύμνου, να γράψει ότι επρόκειτο για έναν «γήινο μυθικό παράδεισο». Σήμερα, ο κήπος δεν είναι διόλου εντυπωσιακός, παραμένει όμως αξιόλογος για τα μέτρα του Ρεθύμνου, έστω και με την έννοια του αδόμητου εντός πόλης χώρου. Ανάμεσα στα δέντρα του, εξακολουθεί να φιγουράρει ένας πλατάνος από τα παλιά.

Ο Τεκέ, που υπήρχε στη θέση του μεταγενέστερου Ορφανοτροφείου και σήμερα Μουσικού Σχολείου, οικοδομήθηκε το έτος 1870 από τον **Χατζή Χασάν Μπαμπα**, ο οποίος είχε διατελέσει τελωνειακός υπάλληλος στο Ρέθυμνο, πριν ταξιδέψει και διαμείνει επί δύο χρόνια στον τεκέ του Χατζή Μπεκτάς, στη Μικρά Ασία. Στο κτηριακό του συγκρότημα, επιφάνειας 843 τ.μ., διέμεναν, το 1881, 27 άρρενες. Ο κήπος του θεωρούνταν πολύ αξιόλογος. Υδρευόταν από την πηγή του λεγόμενου Αθάνατου Νερού και είχε σχεδιαστεί έτσι ώστε η παραγωγή του όχι μόνο να καλύπτει τις διατροφικές ανάγκες όσων διέμεναν στον τεκέ, αλλά και να παρέχει πλεονάσματα προς πώληση, καθιστώντας το όλο συγκρότημα κατά το δυνατόν αυτοχρηματοδοτούμενο. Εκτός όμως από τα λαχανικά του, ο κήπος διακρινόταν και για την υψηλή του βλάστηση, με δέντρα όχι κατ' ανάγκη παραγωγικά.

Δεν μπορούμε ασφαλώς να παραλείψουμε και τον πιο γνωστό απ' όλους τους ιδιωτικούς κήπους του Ρεθύμνου, εκείνον του **Αλή Βαφί Σελιανάκη**, του μεγαλύτερου φιλάνθρωπου της πόλης της εποχής εκείνης. Γράφει γι' αυτόν ο Ανδρέας Νενεδάκης στους «Βουκεφάλους»:

«Όταν μας έβγαλαν στον κήπο, νόμισα ότι βρέθηκα σ' έναν άλλο κόσμο. Έτρεχε νερό παντού στα αυλάκια και σ' έναν πίδακα πετόταν και ξανάφευτε σε μια στρογγυλή μαρμαρίνη λεκάνη γεμάτη χρυσόψαφα. Τα δέντρα, οι πορτοκαλιές και οι λεμονιές, ήταν φορτωμένες καρπό, αυτά όμως που μόνο στην κήπο του Αλή Βαφί μπορούσε να δει κανείς ήταν τα παγόνια... Τέτοιο περιβάλλον δεν είχα ξαναδεί και το ονειρευόμουν πάντα κι όταν ήθελα να σκεφτώ κάτι ευχάριστο και δροσερό, σκεφτόμουν το περιβάλλον του Αλή Βαφί».

Το κτίριο που σήμερα στεγάσει το ξενοδοχείο Peri Boutique Hotel, από το 1906 μέχρι το 1965 στέγαζε το επιφανές, από παιδαγωγική άποψη, «ιδιωτικό Σχολείοιον Αθηνά», της **Αμαλίας Μανουσάκη-Τζανιδάκη**. Στην πραγματικότητα αυτό ήταν όχι μόνο ανεπαρκές αλλά και προβληματικό, εφόσον η συντήρησή του δεν ήταν συστηματική. Κι αυτό γιατί το Ρέθυμνο του πρώτου μισού του 20ού αιώνα ήταν πολύ μικρό για να μπορέσει να στηρίξει τη λειτουργία ενός ιδιωτικού σχολείου. Η ανεπάρκεια του κτιρίου αποκρυβόταν με το παραπάνω από τους κήπους, οι οποίοι το περιέβαλλαν από τρεις πλευρές. Αν και σήμερα δεν υφίστανται, αναπληρώνονται εν μέρει από τα δέντρα του γειτονικού οικοπέδου και από -αόρατους, στα ανυποψίαστα μάτια- διαδοχικούς κήπους, που παρεμβάλλονταν μέχρι τον ναό της Αγίας Βαρβάρας.

Η παρουσία εκατοντάδων μαθητών επί πολλά έτη μέσα στο σχολικό πράσινο, που διανθιζόταν με τους ήχους του ρεόντος νερού, συντέλεσε στην ανάπτυξη δύο γενιών Ρεθεμνιωτών που το αγάπησαν βαθιά και που συχνά συμμετείχαν σε οργανωμένες προσπάθειες αύξησής του.

Η πεποίθηση ότι το πράσινο διαθέτει θεραπευτικές ιδιότητες είναι κοινή σε πολλούς πολιτισμούς. Δεν είναι λοιπόν τυχαίο ότι, στη θέση που στα τέλη της δεκαετίας 1960 - αρχές δεκαετίας 1970 οικοδομήθηκε το Δημαρχείο Ρεθύμνου, κατά την περίοδο της Κρητικής Πολιτείας είχε διαμορφωθεί ένας κήπος, ως συμπλήρωμα της παρακείμενης **Κλινικής Ιωάννου Δανδόλου**. Πολύ αργότερα, τον κήπο αυτόν χρησιμοποίησε ως αυλείο το ιδιωτικό Λύκειο «Παλλάδειον» (στη φωτογραφία του Μ. Γοργοράπτη, μαθητές του σχολείου μπροστά στον κήπο αυτόν). Αλλά και το Νοσοκομείο, που ανήγειραν οι ρωσικές αρχές κατοχής τη διετία 1898-99 (σημερινή Σχολή Αστυνομίας), περιβάλλονταν από πράσινο. Αντιστοίχη πρόβλεψη υπήρχε και για το μεταπολεμικό Νοσοκομείο, αλλά και για το Γηροκομείο: ο κήπος του παραμένει από τους πιο περιποιημένους της πόλης.

Η δημιουργία των **σχολικών κήπων** στην Κρήτη ξεκίνησε την περίοδο της Αυτονομίας. Το 1901 λειτουργούσαν ήδη στο νησί περί τους 270. Στα τέλη της δεκαετίας του 1920, η προσπάθεια πήρε πανελλήνια διάσταση, στο πλαίσιο του κινήματος του Σχολείου Εργασίας. Μεταπολεμικά, συνεχίστηκε ανανεωμένη, σταδιακά όμως ατόνησε, μέχρι που έσβησε, τη δεκαετία του 1980. Στις μέρες μας καταβάλλεται προσπάθεια αναβίωσης των σχολικών κήπων, με σκοπό την καταπολέμηση του αποκαλούμενου «παιδικού συνδρόμου έλλειψης της φύσης» και τη δημιουργία ενός διαφορετικού περιβάλλοντος μάθησης. Στην κατεύθυνση αυτή, παραδειγματικός είναι ο σχολικός κήπος του δασκάλου Νεκταρίου Τσαγλιώτη στο 9^ο Δημοτικό Σχολείο. Με το πνεύμα αυτό έχουν σχεδιασθεί και τα εκπαιδευτικά προγράμματα «Εργασίες στο αγροκλήπι» και «Μια μέρα στο ζωοκλήπι» του Σχολικού Μουσείου Δήμου Ρεθύμνης, στην Αμνάτο.

Αφού όμως τα καταφέραμε και διασχίσαμε τόσο γρήγορα έξι αιώνες, ίσως να παρακηθούμε να συμμετάσχουμε στην τρίτη κατά σειρά -και τελευταία πιθανότατα- **ξενάγηση** μας στους αυλόκηπους του Ρεθύμνου, που θα πραγματοποιήσουμε την προσεχή **Τετάρτη 19 Ιουνίου, στις 7.00 το απόγευμα**, με σημείο αφετηρίας την **πλατεία της Νομαρχίας**. Και θα είναι η περιήγησή αυτή η τελευταία στο αντικείμενό της επειδή είναι πολύ δύσκολος ο συντονισμός τόσων ανθρώπων, που χρειάζεται να μας ανοίξουν τις αυλές και τις «περβόλες» τους, για να τις γνωρίσουμε εκ του φυσικού. Το τέρμα της ξενάγησης θα είναι, βέβαια, στον Δημοτικό Κήπο στις 8.30 μ.μ., όπου θα παρακολουθήσουμε την παρουσίαση του βιβλίου, στο οποίο αναφερθήκαμε στην αρχή της σελίδας αυτής. Όσοι ενδιαφερόμενοι και πιστοί του πράσινου, προσέλθετε!

Πρόταση ανάγνωσης.

Διαβάστε πρώτα πρώτα το βιβλίο «Θα υπάγω εις τους κήπους». Και με την ώρα που θα έχετε πάρει, μην παραλείψετε και το βιβλίο του Έλμουτ Μπάουμαν **Η ελληνική χλωρίδα στον μύθο, στην τέχνη, στη λογοτεχνία**. Όταν τελειώσετε θα αναλογιστείτε, όπως κι εγώ, το μέγεθος της αγνοίας μας για τα φυτά που μας περιβάλλουν και θα προβληματιστείτε για τη χρησιμότητα και την αποτελεσματικότητα του εκπαιδευτικού μας συστήματος. Το βιβλίο έχει εκδοθεί από την Ελληνική Εταιρία Προστασίας της Φύσης και τα έσοδα από τις πωλήσεις του χρηματοδοτούν τα προγράμμάτα της.

* Ο Χάρης Στρατιάδης είναι Δρ Παιδαγωγικής-Ιστορικός Ερευνητής-Συγγραφέας stharis@yahoo.gr, 2831055031

